

Пен Юй

аспірант
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського

ТВОРЧІ УМІННЯ ВИКЛАДАЧА ВОКАЛУ ТА МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ РІВНІВ ЇХ СФОРМОВАНОСТІ В МАГІСТРАНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У статті розкриваються сутність і специфіка творчих умінь викладачів вокалу педагогічних університетів. Обґрунтовано структуру формування творчих умінь у магістрантів-вокалістів в єдності мотиваційно-потребового, гностично-герменевтичного, виконавсько-інтерпретаційного, вокально-продуктивного, методико-практичного компонентів. Визначено критерії діагностування рівнів сформованості означеного феномена: мобілізаційно-спонукальний, вербально-аналітичний, художньо-технологічний, імпровізаційно-перетворювальний, креативно-технологічний.

Представлено показники оцінювання рівня сформованості зазначених критеріїв та методик у виявленні рівнів їх сформованості. Мобілізаційно-спонукальний критерій досліджувався за такими показниками: зацікавленість вокально-творчими видами діяльності; ініціативність в оволодінні різновидами вокально-творчої діяльності; систематичність вокально-творчої самореалізації. Вербально-аналітичний критерій досліджувався за такими показниками: адекватність змістово-стильового аналізу вокальних творів; адекватність структурно-інтонаційного аналізу; здатність до вербально-педагогічного викладу результатів аналізу твору. Показниками сформованості технологічно-художнього критерію слугували здатність оперувати слуховими уявленнями, володіння базовим комплексом вокально-фонаційних навичок, здатність до виразно-варіативного інтонування вокального твору. Вокально-продуктивний компонент досліджувався за імпровізаційно-перетворювальним критерієм методами творчих завдань та оцінювання незалежними експертами якості їх виконання за показниками: здатність до рефлексії й самокорекції вокально-фахової діяльності; здатність створювати інтонаційні вправи фонаційно-технологічного характеру; здатність творчо застосовувати інноваційні технології у процесі вокально-виконавської та вокально-педагогічної підготовки.

Представлено методику і результати констатувальної діагностики, визначено завдання – теоретичне обґрунтування експериментальної методики та перевірка її ефективності в процесі впровадження формувального експерименту.

Ключові слова: студенти магістратури, майбутні викладачі вокалу, творчі уміння, педагогічний експеримент, діагностика, констатувальний етап.

Постановка проблеми. У Національній доктрині розвитку освіти України та державних документах акцентується на важливості підготовки нових генерацій до самостійної й творчої діяльності, формування в них системи відповідних знань і умінь, виховання індивідуально-психологічних особливостей: нестандартного мислення, уяви, фантазії, здатності спрямовувати свої зусилля на збагачення національних духовних добутків і досягнення творчого порозуміння в сучасному світовому просторі [1].

У зв'язку з цим суспільство висуває принципово нові вимоги до підготовки викладацького корпусу, адже виховання школярів як творчих особистостей може здійснювати виключно педагог, який сам є таким: за висловом К.Д. Ушинського, тільки вчитель, який є зрілою особистістю, може виховати іншу особистість. Тому дедалі актуальнішими стають потреби сьогодення – набуття педагогічною спільнотою професійної компетентності й здатності творчо підходити до будування педагогічного процесу.

Суттєво змінились і вимоги до викладачів вокалу педагогічних університетів: нині вони мають не тільки формувати у своїх вихованців вокальні навички вокального виконавства, а й розвивати їх як творчих особистостей, здатних діяти в умовах інформаційного вибуху і стрімкого збагачення педагогічних технологій відповідно до вимог сучасного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування творчих умінь майбутніх учителів художніх дисциплін у педагогічних навчальних закладах освіти досліджували Т. Грищенко, М. Пригодін, О. Трошкін та ін., пов'язуючи її з формуванням у студентів ініціативності, творчої уяви, художньо-образного мислення. У формуванні музично-творчих здібностей значну увагу фахівці приділяють формуванню навичок інструментальної імпровізації й аранжування як способу творчої переробки музичного матеріалу (І. Денисюк, Р. Столяр, Б. Іофис та ін.) [2; 3]. Питання творчого розвитку майбутніх учи-

телів музики розглянуто в працях Л. Василенко, Н. Гуральник, А. Козир, О. Михайличенка, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Рудницької, які акцентують на музично-виконавських та музично-педагогічних аспектах творчих проявів вчителя музичного мистецтва [4].

Специфіку підготовки майбутніх учителів музики до фахово-творчої діяльності розглянуто в працях А. Болгарського, А. Душного, Н. Кьон, Н. Овчаренко, Г. Побережної, В. Федоришина, зокрема, індивідуальні якості й властивості творчої особистості загальнопсихологічного та специфічно-галузевого характеру. До перших зараховують пізнавально-перетворювальну активність, винахідливість, внутрішню розкутість студентів, їхню впевненість у власних можливостях; властивості другого типу характеризуються розвитком спеціальних музичних здібностей, легкістю утворення музичних уявлень і художніх асоціацій, спроможністю вільно оперувати музично-слуховими образами тощо. Натомість дослідженню творчих умінь майбутніх викладачів вокалу в розмаїтті їх прояву спеціальна увага не приділялась [5].

Виклад основного матеріалу. У визначенні комплексу потенційно можливих творчих умінь, формування яких у магістрантів-вокалістів є можливим і бажаним, виходимо зі змісту типових для цієї галузі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва видів активності та форм діяльності, потенційно властивих вокальній освіті. Серед них виокремимо психологічні й діяльнісні форми прояву творчої активності. Перші з них трактуються науковцями як психологічна готовність до творчої діяльності, що реалізується в потребі і сформованій настанові на творення нового [6]. Діяльнісно-творча проявляється в різних формах. Так, у сприйнятті музичних феноменів вона реалізується як інтерпретаційна співтворчість: у вокально-виконавській діяльності творчий компонент набуває ознак виконавської інтерпретації; у вокально-продуктивній формі творча діяльність проявляється у володінні елементами вокальної імпровізації, вокального й інструментального аранжування мелодії; у вокально-педагогічній діяльності йдеться про винахід і творче застосування нових методичних конструктів у практиці роботи зі співаками [7].

Узагальнюючи праці таких науковців, як В. Антонюк, Л. Василенко, Н. Кьон, І. Малашевська, Н. Овчаренко, О. Маруфенко, визначимо структурні компоненти творчих умінь, які кореспондують зі змістом навчання магістрантів-вокалістів та мають забезпечуватися у процесі їх підготовки до вокально-педагогічної діяльності [4; 5; 8; 9]. Так, викладач вокалу має володіти значною сукупністю знань у галузі музичного мистецтва та бути здатним проникати в сутність художнього задуму твору, пояснювати своє розуміння й ставлення до

авторської ідеї, що дало змогу визначити роль гностично-герменевтичного компонента як своєрідного прояву творчих умінь. Проникнення в сутність художньо-образного змісту твору дає змогу виконавцю його адекватно інтерпретувати та втілювати, відповідно до своїх індивідуально-типологічних особливостей та набутої вокально-фонаційної підготовки, що спонукало до визначення виконавсько-інтерпретаційного компонента творчих у діяльності викладача вокалу. Ще одним аспектом, який на цей час не отримав належної реалізації в процесі підготовки майбутніх фахівців із вокалу, вважаємо вокально-продуктивний компонент, важливість якого зумовлена необхідністю для сучасного викладача володіти навичками імпровізації й творчої обробки музичного матеріалу. Крім того, нині конкурентоспроможний фахівець має демонструвати і творчі уміння в процесі методичної підготовки, володіти методологічними, психофізіологічними й психолого-педагогічними знаннями, на засадах яких уможливується методична творчість майбутнього фахівця та її індивідуалізовано-варіативна реалізація в практиці проведення занять із вихованцями, що відбулось у визначенні методико-практичного компонента як важливої частки цілісного феномена творчих умінь викладача вокалу [4; 6].

Узагальнення цих міркувань дозволило як структурні елементи формування системи творчих умінь, якими має володіти викладач вокалу сучасної вищої школи, визначити мотиваційно-потребовий, гностично-герменевтичний, виконавсько-інтерпретаційний, вокально-продуктивний, методико-практичний компоненти. Виявлення стану умотивованості магістрантів оволодінням творчими уміннями здійснювалось за мобілізаційно-діяльнісним критерієм. В його аналізі застосовувались методи включеного спостереження під час їх ознайомлення з проблематикою і можливими формами педагогічно-творчої діяльності за проявом інтересу до набуття творчих умінь, а також методи опитування та анкетування, за допомогою яких виявлялась міра обізнаності респондентів у цій галузі та усвідомлення їх значущості для підвищення результатів професійної діяльності й цінності їх застосування для розвитку майбутніх вихованців.

Для оцінювання рівнів сформованості в магістрантів-вокалістів творчих умінь за гностично-герменевтичним, виконавсько-інтерпретаційним, вокально-продуктивним та методико-практичним компонентами було обрано відповідні критерії й показники. Так, для оцінювання цього конструкту за гностично-герменевтичним компонентом було обрано вербально-аналітичний критерій із показниками: адекватність виявлення змістово-стильових особливостей твору; адекватність структурно-інтонаційного аналізу; здатність студентів

до вербально-педагогічного викладу результатів аналізу твору.

Виконавсько-інтерпретаційний компонент оцінювався за технологічно-художнім критерієм, показниками рівнів сформованості якого слугували здатність оперувати слуховими уявленнями, володіння базовим комплексом вокально-фонаційних навичок, здатність до виразно-варіативного інтонування вокального твору.

Вокально-продуктивний компонент досліджувався за імпровізаційно-перетворювальним критерієм та показниками: здатність до рефлексії й самокорекції вокально-фахової діяльності; здатність створювати вокально-інтонаційні вправи фонаційно-технологічного характеру; здатність творчо застосовувати інноваційні технології з вокально-виконавської та вокально-педагогічної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Схарактеризуємо методику виявлення рівнів сформованості творчих умінь магістрантів-вокалістів за означеними критеріями й показниками.

У процесі оцінювання рівнів сформованості в магістрантів творчих умінь за вербально-аналітичним критерієм, ми враховували, що, як наголошує В. Малкін, без розуміння й відображення вихідної авторської позиції інтерпретація тексту буде довільною. Отже, освоєння тексту має починатися з виявлення вихідних установок автора, епохи і культурного середовища, під впливом яких був породжений текст [2].

З метою виявлення здатності студентів усвідомлювати особливості культурно-історичного фону, художньо-ідейного середовища та творчих настанов автора твору застосовувалось тестування, яке давало уявлення щодо обізнаності майбутніх фахівців у колі зазначених питань, а також анкетування й бесіда, за допомогою яких уточнювалось ставлення студентів до певних музичних феноменів, розуміння художнього сенсу інтонаційних та виразних засобів тексту вокального твору тощо.

Оцінювання за 4-бальною шкалою здійснювали незалежні експерти, якими виступали викладачі з музично-теоретичних та виконавських дисциплін, за такими ознаками: 4 бали – впевнена, повна і адекватно-змістовна відповідь на всі запитання і завдання; 3 бали – відповіді адекватні, але неповні; 2 бали – відповіді неповні, з певними похибками; 1 бал – відповіді фрагментарні, частково неадекватні.

За другим показником – адекватність структурно-інтонаційного аналізу – діагностування здійснювалось на засадах аналізу виконаного студентами письмового завдання, в якому було потрібно характеризувати вокальний твір за такими пунктами: особливості структури твору і його інтонаційного матеріалу та їх роль у вті-

ленні його художньо-образного змісту. Крім того, в бесіді з респондентами незалежні експерти уточнювали міру усвідомлення ними їх неоднозначного, варіативного зв'язку, яке дає змогу виконавцю додавати власного, індивідуально-особистісного відтінку в переживання і відтворення тексту твору.

Здатність студентів до вербально-педагогічного викладу результатів аналізу твору науковці характеризують як найбільш складну і багатогранну форму музичної інтерпретації, яка полягає в тому, що педагог-музикант має не тільки сам усвідомлювати художній сенс і цінність музичного твору, а й донести його до своїх вихованців, причому у двох аспектах: як оригінальний, автентичний твір і як його можливе варіативне трактування відповідно до індивідуальних особливостей виконавців. Для оцінювання за цим показником застосовувалось творче завдання, яке полягало в аудіюванні одного твору двома виконавцями, та виконання двох завдань. Перше з них полягало у визначенні варіанту, який, на думку респондента, найбільшою мірою відповідав вимогам автентичності твору, друге завдання полягало у визначенні збігу й розбіжності у прослуханих інтерпретаціях твору.

Оцінювання досліджуваного феномена за першим показником наступного, художньо-технологічного критерію, здійснювалась під час тестування на виявлення здатності магістрантів оперувати слуховими уявленнями в процесі інтонування незнайомого музичного твору. З цією метою їм пропонувались для сольфеджування або вокалізації (за власним бажанням) мелодії чотирьох рівнів складності: здатність магістрантів до їх якісного виконання оцінювалось відповідними балами.

Для оцінювання незалежними експертами якості володіння респондентів базовим комплексом вокально-фонаційних навичок їм пропонувалось аналізувати відеозапис розспівування респондентів та виконання ними добре вивченого репертуару. Ознаками, які мали враховуватися, слугували якість володіння навичками співу на опорі в різній динаміці, відсутність/наявність недоліків звукоутворення (носовий призвук, «горловий, далекий» звук тощо), техніка звуковедіння у високій вокальній позиції, чистота інтонування.

Міра сформованості в студентів здатності до виразно-варіативного інтонування твору оцінювалась таким чином: респонденти мали самостійно підготувати до виконання народну пісню «Ой, кум до куми залицявся» та розробити кілька варіантів її інтерпретації. Визначалась здатність співака наддати своєму виконанню різних відтінків – жартівливо-веселого, більш стриманого, «жартівливо-ігрового», танцювального, з елементами естрадної розважальності тощо.

Для оцінювання рівнів сформованості в магістрантів володіння творчими вміннями за першим показником імпровізаційно-перетворювального критерію: володіння навичками вокальної імпровізації, респонденти виконували завдання, в якому вони мали імпровізувати мелодію на пропонований текст. Якщо студенти імпровізували вільно, логічно і якісно, вони отримували 4 бали. Якщо імпровізація була не досить впевнена і з незначними інтонаційними недоліками, респондент отримував 3 бали. Студенти, які відчували утруднення у виконанні завдання, мали змогу доспівати в мелодії, виконуваної викладачем, її друге речення; вони оцінювались у 2 бали за умов вдалої «відповіді», а якщо імпровізація була неякісною, роботу респондента оцінювали в 1 бал.

Оцінювання за другим і третім показниками цього критерію здійснювалось у творчих завданнях на створення акомпанементу до пісні Л. Горової «Дитячі мрії» за цифровими позначеннями гармонічних функцій та аранжуванні для вокального ансамблю української народної пісні «Тихо над річкою» (склад ансамблю визначався самим студентом).

Якість виконання першого завдання оцінювалась таким чином: якщо фактура акомпанементу була створена грамотно і варіювалась в різних куплетах, залежно від відтінків настрою, студенти отримували вищий бал. Якщо обробка була зроблена якісно, але не передбачала варіювання впродовж усіх куплетів, респонденти отримували 3 бали. Невірний виклад фактури акордів за умов вірної гармонії оцінювався у 2 бали, наявність помилок у гармонізації оцінювались в 1 бал.

Виконання завдання на аранжування мелодії оцінювалось за такими ознаками: логічність у динаміці розвитку; наявність/відсутність варіювання в різних куплетах; наявність/відсутність прорахунків у співвідношенні голосів; наявність/відсутність помилок у гармонічній мові.

Оцінювання рівнів сформованості творчих навичок магістрантів за першим показником креативно-технологічного критерію за першим показником – здатність до рефлексії й самокорекції – перевірялась на засадах перегляду відеозапису виконаного студентом твору та зіставлення оцінки експертів із самозвітом і самооцінкою. Ознаки, які підлягали зіставленню, – яскравість втілення художньо-образного змісту твору, фонаційно-технічна досконалість звуковедіння, точність інтонуювання, динамічна різнобарвність.

З метою перевірки здатності студентів створювати вокально-методичні вправи, їм пропонувалось придумати вокально-інтонаційні вправи на підготовку співака до оволодіння навичкою інтонуювання стрибкоподібних дисонуючих мелодійних зворотів із використанням тритону і малої септими. Якщо респондент охоче включався в під-

готовку завдання, а створена вправа відповідала його меті та була мелодійною, логічно побудованою, він отримував вищий бал. Відсутність позитивної оцінки за однією або всіма ознаками оцінювалась, відповідно, від 3 до 1 балів.

Показник, який характеризував здатність студентів творчо застосовувати інноваційні технології, перевірявся таким чином: магістранти отримували текст науково-методичної праці із завданням – визначити його цінність для практики навчання співу і навести власний приклад його застосування в процесі занять із своїми вихованцями. У числі пропонованих до розгляду були фрагменти з праць М. Бахтіна і В. Біблера, які розкривали сутність концепції «діалогу культур» і засади застосування принципу діалогізму, а також теоретичні положення досліджень Л. Василенко [4] та І. Малашевської [8], які стосувались гедоністичної і музично-терапевтичної функцій мистецтва та її реалізації в мистецько-педагогічному процесі. Вищим балом оцінювалась робота, в якій пропонувались обґрунтовані завдання, побудовані на засадах активізації гедоністичного ставлення студентів до вокальної діяльності та застосування діалогу як стимулу до стимуляції самостійності їх мислення і пошуково-навчальної діяльності. У 3 бали оцінювались результати, в яких пропонувались адекватні методичні прийоми, але без належного обґрунтування. Якщо наведені студентами приклади тільки частково відповідали сутності завдання, вони отримували 2 бали, якщо часткова відповідність проявлялась тільки в одному прикладі, оцінка дорівнювала 1 балу.

Висновки і пропозиції. Узагальнення отриманих даних та їх статистична обробка дали змогу встановити, що більшість майбутніх викладачів вокалу (72,6%) мала низький і задовільний рівні сформованості творчих умінь.

Подальше дослідження полягає у створенні методики інформування творчих умінь магістрантів та перевірки її ефективності.

Список використаної літератури:

1. Програма розвитку вищої освіти України «Основні засади розвитку вищої освіти України». Київ, 2008.
2. Пригодін М.Д., Грищенко Т.М. Формування творчих умінь майбутнього вчителя художніх дисциплін у педагогічних навчальних закладах освіти. Харків : Вісник ХДАМД. Теорія мистецтв. С. 23–27.
3. Иофис Б.Р. Формирование умений импровизации и сочинения музыки у будущих учителей в процессе профессиональной вузовской подготовки : дис... канд. пед. наук : 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Москва, 2006. 164 с.

4. Василенко Л.М. Взаємодія вокального і методичного компонентів у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2003. 20 с.
5. Ovcharenko, N., Matveieva, O., Chebotarenko, O., Koehn, N. (2019). Methodological Readiness of Musical Art Master's Degree Students: A Theoretical Research. *Journal of History Culture and Art Research*, 8 (4), 166–176. doi: <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v8i4.2285>
6. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1988. 238 с.
7. Пен Юй. Типологія творчих вмінь майбутніх учителів музики та педагогічні умови їх ефективного формування. *Науковий вісник Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2020. Вип. 2(131). С. 174–178.
8. Малашевська І.А. Феномен музикотерапії та досвід її застосування у сфері музичної педагогіки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*. 2015. Вип. 18 (23). С. 53–57.
9. Маруфенко О.В. Формування вокально-слухових навичок майбутнього вчителя музики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2006. 265 с.

Peng Yu. Creative skills of a singing teacher and methods of measuring the levels of their development for master's degree students of pedagogical university

The article reveals the essence and specifics of creative skills of singing teachers in pedagogical universities. The structure of creative skills development in master's degree vocalists in the unity of motivational and demanding, gnostic and hermeneutic, performing and interpretive, vocal productive and practical methodical components is substantiated. Criteria for measuring the development levels of this phenomenon are determined: mobilization and motivational, verbal analytical, artistic and technological, improvisational and transformative, creative and technological.

Parameters for assessing the development level of these criteria and methods to identify levels of their development are presented. The mobilization and motivation criterion was considered by the following parameters: involvement in vocal and creative activities; initiative in mastering the varieties of singing and creative activities; systematic singing and creative self-realization. Verbal analytical criterion was studied by such parameters as: adequacy of semantic and stylistic analysis of vocal works; adequacy of structural intonational analysis; ability to verbal and pedagogical presentation of the results of the work analysis. Parameters of the formation of technological and artistic criteria were the ability to handle auditory perceptions; mastery of a basic set of vocal and phonation skills; ability for expressively variable intonation of a vocal work. The vocal-productive component was studied according to the improvisational and transformative criterion by methods of creative tasks and evaluation of quality of their performance by independent experts by parameters: ability to reflection and self-correction within professional singing activity; ability to create intonation exercises of technological phonation nature; ability to creatively implement innovative technologies in the process of vocal-performing and vocal-pedagogical training.

The methods and results of ascertaining diagnostics are presented, the tasks which are seen in the theoretical substantiation of experimental technique and verification of its efficiency in the course of formative experiment introduction are defined.

Key words: *master's degree students, future singing teachers, creative skills, pedagogical experiment, diagnostics, ascertaining stage.*